

Ramón Mariño
Fernández

anzines en Galiza

Unha breve e intensa historia
da autoedición galega

EDICIÓNS
laiovento
LAIOVENTO

ENSAIO

Ramón Mariño Fernández

Ramón Mariño Fernández (Xove, 1972) é xornalista, investigador, doutorado en Ciencias Políticas e ten escrito relatos de ciencia-ficción. Antes de acceder aos estudos universitarios pasou polo abandono escolar, por ser aprendiz de carpinteiro, brigadista contra-incendios, limpador, montador de caixas para o peixe e empregado dunha empresa metalúrxica. Depois foi bolseiro en varios medios, traballou nun gabinete de prensa e agora é redactor *freelance*.

Introdución

O subtítulo deste libro recolle o espírito central do mesmo: a curta e intensa vida de cada un dos fanzines tanto galegos como de calquera outra parte do mundo. As publicacións autoeditadas non teñen unha vida longa no tempo. Os motivos? A evolución persoal dos autores ou autoras, por exemplo. Un fanzine pode expresar moitas ideas en poucas páxinas e provocar un terremoto mental nas aulas, na aldea, na parroquia, no concello, etc., etc.

É moi normal ver este tipo de publicacións aparecer un día de súpeto como non volvelas a ver nunca máis. Con todo, e se a intención era esa, este tipo de publicacións poden deixar pegada por un tempo simplemente por trataren temas que até daquela ninguén se atrevera a nomear. Nos seus inicios era a ciencia-ficción para darlle saída á imaxinación de xente consumidora de cómics dese xénero. Logo pasaron a tratar temas como política, sexualidade, cuestións de xénero, medioambiente e denuncia social. Curiosamente, Galicia foi un terreo fértil en publicacións desta última categoría que, por calquera cousa, non deixou indiferente a ninguén que non lle gustase.

Hai algo especial dentro dos fanzines “de aquí” editados desde non-se-sabe-ben-cando? Si, primeiro que un número importante estivesen e estean publicados no noso idioma. Despois, que moitos tratasen temas da contorna máis inmediata aos e ás creadoras, temas que ao mellor até daquela ninguén abordara. Isto fai especiais os fanzines en Galiza.

Este “feito diferencial” destas publicacións empurroume a traballar sobre elas. Alén diso, e observando como evolucionou a prensa convencional e a non tan convencional, tiña a sensación de que se estaba a perder e a esquecer unha maneira de expresión que foi, é e será sempre popular. Cando empecei a investigar había poucos estudos sobre fanzines, á parte dalgúns exposicións sobre algúns que deixaran de publicarse tempo atrás. O acceso a esta información quedaba ás veces restrinxi-

do a un círculo pequeno de persoas interesadas no tema ou que foran creadores e creadoras destas publicacións.

Moitas destas publicacións naceron en ámbitos urbanos seguindo as tendencias artísticas, sociais e políticas do momento, tanto en deseño, estilo de escritura ou temáticas. Porén, nas vilas pequenas tamén existían fanzines que ofrecían unha diversidade temática ás veces maior que os seus homólogos urbanos. Mediante estas publicacións houbo moita xente nova que comezou a expresar os seus intereses sobre temas como o medio ambiente, o maltrato paisaxístico, o patrimonio ou a historia. Esas páxinas serviron tamén para que mostrasen o rexentamento da mocidade a ambientes que consideraban clientelistas, inmobiliastas e que non deixaban liberdade de manobra ás persoas máis novas.

Os fanzines son manifestacións escritas á marxe das grandes correntes, dos estilos impostos e das censuras. Estes documentos existiron desde sempre podendo denominalos con diferentes substantivos. No caso galego estaban as follas voandeiras, os pasquins saídos da loita obreira, de movementos de estudantes e sociais con maior ou menor incidencia. Case todos estes documentos eran fillos das “vietnamitas”, impresoras manuais moi rudimentarias capaces de facer posíbel a reprodución rápida de numerosas copias.

Durante os anos setenta, despois da morte de Franco e comezando o camiño da Transición, houbo unha explosión de publicacións con chamadas para a mobilización de todos os sectores sociais buscando unha ruptura co antigo réxime. Outras foron as pioneiras en tratar temas como a identidade de xénero, posturas antimilitaristas, antimonárquicas, as primeiras manifestacións ecoloxistas contra o deterioro medio ambiental ou a falta de emprego e vivenda para a xente nova. Houbo casos en que os fanzines demostraron que a simple manifestación libre de posturas persoais ou grupais podía ser como mínimo molesta segundo o tipo de receptores. Así, a marxinação ou o baleiro social foron os elementos usados para “castigar” a quen

tiña o atrevemento de mostrarse contra a “orde establecida”, isto con máis incidencia se estabamos en concellos medios ou rurais.

Hai máis motivos para sacar adiante un traballo sobre fanzines. O proceso de creación dos mesmos, por exemplo. Partindo dunha idea pódense encher follas soltas ou varias para gram-palas e así, mostrar ao mundo que todos e todas somos xente creativa e non hai por que calar os nosos desexos de expresarnos. A creación dun artefacto como o descrito só necesita unha idea, uns folios, unha fotocopiadora, grampas, lapis, bolígrafo e todo o material que se queira e non esquecer o fundamental: unha grande ansia por socializar. Porque a distribuidoras, as relacións públicas e as súas propias editoras son as persoas que crean esas publicacións.

A todo isto, alguén sabe que é un fanzine? En Galiza si, hai xente que o sabe, mais cando comezou a andaina deste libro existía unha ampla, extensa e marabillosa bibliografía que se podía consultar case toda ela... fóra de Galiza. Os primeiros traballos viron a luz, como era de esperar, no mundo anglosaxón ou angloparlante. Os primeiros estudos en castelán comezaron a aparecer entre a segunda metade dos oitenta e os noventa. Moitos deles non entraron na categoría de “científicos” aínda que se empregasen métodos de investigación válidos ou aceptados pola comunidade das ciencias sociais.

En 2010 aparece un traballo fin de máster na Universidade de Extremadura. O autor, José Ángel Abril Fernández, a quen nunca deixarei de agradecer a súa amabilidade e disposición, é un pioneiro na investigación sobre fanzines en España. Foi el quen describiu punto por punto os trazos distintivos destas creacións, ademais de nomear por primeira vez autores e autoras que investigaran estas publicacións sobre todo en países angloparlantes. Tamén foi quen deu os primeiros trazos de por que e como nace un fanzine, alén de sinalar o compoñente ideolóxico destas publicacións a partir da década de 1970. Isto último explica en parte o desexo de crear algo ao mesmo tem-

po tan sinxelo como cheo de proclamas ideolóxicas a primeira vista ou entre liñas. Abril Fernández aconselloume crear unha base de datos o máis ampla posíbel para reunir nomes de fanzines, de calquera época, nomes de persoas que estivesen detrás e onde apareceran esas publicacións. Tratábase de facer un labor arqueolóxico no bo sentido da palabra. A intención era percorrer a máis recente historia do país desde un ángulo social, político e cultural moi distinto aos recoñecidos “oficialmente”.

O presente libro quere achegarse a unha serie de obxectivos. Primeiramente ofrecer unha definición do que significan estas publicacións en base a autores e autoras que xa trataron o tema. Sumaráselle a isto unha análise das motivacións para crear fanzines aló e acó. Unha segunda parte do libro fará o percorrido pola breve e intensa vida dos fanzines que se puideron coñecer para esta publicación. Debo dicir que este libro baséase na tese doutoral *O fanzine e a ruptura do monopolio da mensaxe. Uso dos fanzines como medios informativos e de expresión en Galiza. 1990-2005* (USC, 2015). Esta tese foi dirixida polos profesores Luís Álvarez Pousa e Xosé Luís Barreiro Rivas, a quen agradezo todas as contribucións e consellos para levala adiante.

Quero tamén dar as grazas a todas as persoas que me permitiron achegarme a elas para preguntarlles sobre a vida, intensa e case sempre breve, dos seus fanzines. Ás persoas que, nun momento determinado deron por feito que o mundo do seu arredor non lles gustaba e quixeron cambialo desde uns folios dobrados, grampados e contando as cousas como querían e como crían necesario. Entre outras persoas: Xoán Piñón, Jaime Tenreiro, Loquis, Xosé Manuel Pereiro, Catia, Alberte, Carlos, Suso Rivas, Ángel Calvo, Susi Guerra, Carlos López, Enrique Torreiro, Pepe Barro, Fausto Isorna, Anxo Rabuñal, Alicia Castro, Josecho de Dios, Xulio Cid, Jose Bellotas, Xabier Patiño, Berto Fojo, Alberte Román, Stephen Duncombe, Teal Triggs e moitos e moitas que quedan.

Como non podía ser doutra maneira, agradecido sempre con amor para Marco, Ana, Ramón, Benigno e Irma. Un agradecemento especial sempre para José Ángel Abril, quen me deu as instrucións de uso para a busca e investigación do fanzine. E outro agradecemento moi especial a Bernardo Penabade, sen cuxa paciencia non sería posíbel nin factíbel a aparición deste traballo.

ÍNDICE

Introdución	7
1. Fanzine, zine e creación	12
1.1. Que é un fanzine?.....	13
1.2. Elementos internos e taxonomías do fanzine	17
1.2.1. O aspecto.....	18
1.2.2. A caricatura	19
1.2.3. A linguaxe.....	21
1.2. Activismo	24
1.2.5. Deseño, reprodución e calidade	25
1.2.6. As fontes informativa	25
1.2.7. Existe unha estética “fanzineira”?	26
1.3. Taxonomías	26
2. Historia do fanzine. Unha breve introdución á marxinalidade ...	30
2.1. As raíces.....	32
2.2. Nacemento do “fanzine”	33
2.3. Contestación á inacción (1950-1999).....	35
2.3.1. Dos anos 50 ao final do movemento hippie.....	36
2.3.2. Do punk ao E-Zine pasando polo “zine”	36
2.4. Historia do fanzine en Galiza.....	42
2.4.1. Os primeiros pasos.....	43
2.4.2. Anos 1970s	44
2.4.3. Anos 1980s.....	46
2.4.4. Da década de 1990 aos días	48

3. Crear fanzines para o século XXI	55
3.1. Transformacións	57
3.2. Presenza e permanencia do fanzine desde 2000	57
Táboa de fanzines.....	61
Recolección de fanzines dividida en grupos segundo fondos da súa procedencia	65
Entrevista a Stephen Duncombe.....	85
Bibliografía.....	91